

ISMERTETÉSEK. BÍRALÁTOK.

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK AZ 1892 - 3-IKI KÖZÉPISKOLAI ÉRTESÍTŐKBEN.

— Második és utolsó közlemény. ¹ —

6. *Kalászatok a történelem és a hazafias költészet mezején.*
3—45. (A kegyes-tanítórend nagykárolyi főgymn.) Irta *Novák Béla*.
Dolgozatának, mint a bevezetésben mondja — »az a célja, hogy a
főbb történelmi eseményekkel kapcsolatosan ifjú olvasói figyelmét egyrészt
ről történetünk jeleire, másrészt a hazafias költemények méltatásával
szerzőik lángoló hazaszeretetére irányozza s a művelő példák alapján
őket a szeretetre, a történet és költészet pártolására buzdítsa.« Ez a
cél igen tiszteletreméltó s paedagogiai hasznára szükség is van; de még
hasznosabb lehetne, ha a dolgozat történelmi felfogás, ítélet és ízlés
tekintetében nem volna oly fogyatékos. Három fejezetében (a honfoglalás-
tól a mohácsi vészig, innét II. József s innét napjainkig) először a
politikai s művelődési állapotokat vázolja a szerző; de azonfelül, hogy
nagyon sokat markol, egyenetlenül is tárgyai, s a vázlatban több a
nagyhangú, üres szó, mint a jellemző erő. De itt még csak eligazodik;
a mint azonban a költői darabokat belevonja s »méltatja«, az merő
félreismerése az irodalomtörténet és költészet feladatának. Minden rendszer
nélkül, csupán név- és tartalmi vonatkozás alapján, ismerteti az egykorú
és újkori költeményeket: Garay *Árpádját*, Czuczor *Hunyadiját*, egy *Sz.*
Istvánra vonatkozó egyházi éneklet, majd Tompa és Arany *Szen. Lászlóját*,
a Mátyásra vonatkozó *emlékdalt*, egy *jeremiádot*, Tárkányi és Kisfaludy
Mohácsát, közben megemlíti, hogy a korban »virágzott a *népies*
műköltészet is, melynek *Cesinge* János pécsi püspök, Gábor deák és
Budai Simon voltak művelői«. Igazán kár, hogy erről nem szól bővebb
ben, de akkor bizonyára még jobban kitűnnék, a mit így is látunk.
Folytatólag szól még Czuczor, Arany, Erdélyi *Szondiájáról*, de az iskolai
kézikönyv szabatos méltatása után mily silány összemérés ez a három
költeménynek! A XVIII. századot egy múlt századi *gúnydal* meg a

¹ Az első közl. I. IV. évf. I. füz.

Rákóczi-induló képviseli, nem a *Jaj, régi szép* kezdetű egykorú s tartalmazásával, hangulatával oly végtelen sokat mondó *Rákóczi-nóta*, hanem az *Isten, adj hazánk felett* kezdetű újabb keltű induló-szöveg. S ennek a loyális sorairól, melyeknek egy árva szava sem vonatkozik sem Rákóczira sem az ő szabadságharczára, azt mondja, hogy ez »a nagy férfiú (már mint II. Rákóczi F.) tiszta, nemes jellemének, önzetlen hazafiságának bizonyítéka, mely fényes világot vet a nemes törekvése, mely a vezér példájára mindenkinek keblét eltölté« stb. Ekkora tévedés után már nem csodálkozunk, hogy az *induló* szerzőjével sincs tisztában, nem ismervén Káldy Gyulának *A kurucz dalokról* írt munkáját. A jelen század első felének gazdag hazafias lyráját (az egy Kölcsey *Zrínyi-dalát* kivéve) *tejesen mellőzvé*n, Tompának két allegoriáját (*A gólyához*, *A madár fiaihoz*) ismerteti, a jelenkori költészetből pedig »az erőss nemzeti érzület, a lángoló hazaszeretet, az uralkodó család iránti meleg rokonszenv, a *felkent* személyek iránti hódolat példajaként« — a czím említése nélkül — azt a »szép költeményt« ismerteti, -- melyet a magyar kegyes-tanítórend hosszú évek során át szeretve tisztelt főnöke, a jelenleg is közszeretettnek örvendő nagyságos és főtisztelendő Kalmár Endre írt, kinek a nevelés terén szerzett célvülhetetlen érdemeit bizonyítja a legfelsőbb elismerés, mely a tanácsosi czím adományozásában nyilvánult.« Ez idézet után a többi bátran mellőzhetjük.

7. *A renaissance és kritikai szellem irodalmunkban*. I. közlemény. 3—16. lp. (A kegyes-tanítórend debreczeni algymn.) Irta Bauer Lénárd. A tétel igen hálás, fejtegetése igen tanulságos lehetne, de nagy olvasottság, szerkesztői ügyesség és több kritikai érzék kellene hozzá. A szerző a renaissance-ra vonatkozó tudását, úgy látszik, csak egy forrásból merítette, s ennek szavait variálja vagy nem is variálja, hanem egyszerűen ismétli. Így a mit a színkeverésről s általában a művészetekről mond az első lapon, majdnem szószertint ismétli a másodikon is; a mit Máriáról és az invocatióról mond az első és 2-ik lapon, újra tárgyalja a 3-ikon stb. Aztán áttér a magyar költészetre. Zrínyit pár sornyi általánosságban felmagasztalva, Gyöngyösit iparkodik jellemezni ekképen: »A barokk styl, durva allegoriák, tudákos mythologiai cziczoma, szétfolyó elbeszélés, ovidiusi meséknek terpedt belevonása, folytonos leírása, de a legképzeltetőbb *alakítási bárgyúság*, ez Gyöngyösi költészete. *A renaissance virgiliusi epos chablonának burleszk parodiája*.« Szószertint idéztük; az értekezésben nincs kitüntetve, mennyi ebből a szerzőé (mert idézőjel nélkül szokott idézni), de izlésére jellemző, ha kölcsön vette is a szavakat. Feleletül csak annyit, hogy Gyöngyösi költészete minden hibája mellett sem oly »bárgyúság«; való értékének megítéléséhez azonban szükséges az egykorú irodalom alapos ismerete s nem elég a classikusokról vett mérték — hibás alkalmazása. Szól azután a renaissance hatásáról a tudományos irodalomra, különösen a nyelvészetre; végül a hitvitázó irodalomról. A fejtegetések során van sok találó észrevétel, de a nyílt és lappangó idézetek útvesztőjében az olvasó nem tudja, melyiket írja az értekező s melyiket mások javára. Zavaros, ismétlésekkel áradozó a szerkezet és előadás is. Ugyanez a kapkodás tükröződik le helyes-

írásában is, melynél rendszertelenebb valamit képzelni sem lehet. *Physikus* és *physicus* (4. lp.) *classicus* és *klasszikus* (U. o.), *reformatio* és *revolucio* (7. lp. ugyanegy sorban!) *renaissance* és *Provánsz, troubadur* és *joungleur, szubstratum* és *reformatio* (10 lp.) *aktive* (köv. lap: *actusok*) és *sphaera* (11. lp) *critika* és *kritika* (13. lp.) ugyanegy lapon és különböző helyen össze-vissza ismétlődnek. Vannak aztán ilyenek is: *ideájai, irodalmár* (4. lp.), *classicionus* (?) — (6. lp.), *hallhatatlan* nevek (9. lp.), *axiomokat* (11. lp.); továbbá; »kincseire, mely az ember ész által kiaknázhathat« (11. lp.); »eltekintve — tudományosságának hatását« (12. lp.) stb. Ezeknek csak kis része róható fel sajtóhibának (az is elég baj), a többi a legnagyobb fokú pongyolaság következménye, a minnek legkevésbé volna helye az ifjúságnak szánt Értesítőben.

8. *Virág Benedek élete és költészete.* 11—20. lp. (A kaposvári áll. főgymn.) Irta *Végh Endre*. Alkalmi beszéd, melyet a szerző az ifjúsági önképzőkörben tartott, s e beszéd keretében szól Virágról és működéséről. A »*Virág-kör*«-ben, a költő olajfestményű arcképének leleplezése alkalmából rendezett »nagyobb szabású iskolai ünnepély«-en érdekes lett volna azzal lepni meg a közönséget és irodalmat, hogy valami újat mond a szerző, vagy legalább némely vitás életrajzi adatot tisztáz; de ezzel nem fárad, sőt oly régi adatokat használ, hogy a féllapnyi életrajzban is több hibát követ el. Így Virágnak születési évét és helyét 1752-re s Nagy-Bajomba teszi; újabb kutatások szerint több valószínűség szól 1754. s a zalamegyei Dióskál mellett. Szerzetét sem 1788-ban törölték el, mert a fehérvári rendház refectoriumában már 1786. márcziusában felolvasták Józsefnek az eltörlésre vonatkozó rendeletét, öt hónapot engedve csak (40 kr. napidíj mellett) a kolostorban maradásra. Munkái jegyzékét is régi forrásból meríti, különben nem mondhatná azt, hogy a »Magyar századok írásában Virág közbejött halála miatt« csak Zsigmondig jutott el; holott 1863. óta ismeretes már a mohácsi vészig terjedő rész is. Egyébkint szépen méltatja a költőt, mint a hazafias erények és érzelmek dicsőítőjét, de itt meg minden sorból Toldy beszél hozzánk, kinek szavait szó szerint is gyakran idézi. Virág és Horatius viszonyáról szólva elismeri a szerző, hogy sok Horatiusra emlékeztető hely van Virágban, de ezt a »hosszas és beható tanulmányozásból« meg »a költő lelki rokonsága«-ból magyarázza, különben »eredeti költő«-nek tartja. Ez is mások véleménye, kik a két költőt soha sem hasonlították össze egészen. Virágban sokkal több a horatiusi reminiscencia, mint Berzsenyiben, de hozzá kell tennünk, hogy ezek jó része már közhelyiyé vált akkor. Az egyező helyek inkább a hosszas és beható tanulmányoknak mint a lelki rokonságnak következményei. Virág és Horatius kora csak az erkölcsi hanyatlásban hasonlít, de ennek forrása s jelenségei váltig különbözők; még több különbség van a két költő egyénisége között: a sokat csalódott világról, ki sabinumi magányában jólét közt philosophál, meg a szükölködő barát közt, kinek már nincs miről lemondania. A »középszer«, s az »elégedettség« magasztalása Virágnál és Berzsenyinéél egykép Horatiusból merített életphilosophia, melyet azonban mindkettőn őszintén vallanak, mert helyzetükből, egyéni gondolkodás és élet-

módjukból is foly, de mindkettőé merőben különbözik a Horatiusétól. A műfordításairól mondottak egészen helyesek.

9. *Csokonai mint ódaköltő.* 3—30. lp. (A jászberényi kath. főgymn.) Irta *Kraut Győző*. A dolgozatban vannak reminiscenciák az egyetemi előadásokból, de különben képzett fő s ügyes toll munkája. Csokonainak csupán ódáiról szól a szerző, sőt ezek mindegyikéről sem, hanem izléssel válogatja össze minden csoportnak a javát s belőlük helyes ítélettel alkotja meg a költő jellemképét. De abban nem értünk vele egyet, hogy »Csokonai életében a szerelem nem játszott döntő szerepet«. Ezt a szerző azzal motiválja, hogy szenvedélye »nem hatalmasodott el annyira, hogy végzetessé válhatott volna rá nézve«. Végzetesnek elég végzetessé vált a viszony, mert ha Csokonai nőül veheti Vajda Juliánát, bizonynyal egészen máskép alakul jövője, mert más életet folytat. Kora halála egyenesen életmódjának következménye volt (a Rhédeyné temetése csak siettetta a bekövetkezést), s hogy életmódja olyan volt, a minőnek ismerjük, annak oka pedig igen-igen sok részben a szívbeli csalódás, mely egyéb csalódásaihoz járulva, teljesen czéltalanná tette életét. Abban is csalódik a szerző, hogy a költő szereimi szenvedélyét nem tartja elég »hatalmas«-nak, mely »mélyebb gyökeret vert volna«; szerinte a költő szívének »sebláza csendes természetű volt«. Korántsem. Ha költeményeiben nem lát a szerző elég szenvedélyes tüzet, ám ott vannak levelei, melyek eléggé bizonyítják a lelkében dúló »roppant convulsió«-t; az a lázas sietség, a mint állást keres, a csalódásnak kétszeresen keserű hatása szintén a mellett szól. Azt aligha tudta, hogy az a lány titkon asszonyfővel is sóhajtoz utána, de annyit közös barátaiktól is biztosan tudott, hogy a lány csak a szülői akaratnak engedve lett másé, s most is szereti. Ez a tudat megint nem lelke nyugalmának helyreállítására, hanem inkább elkeseredése fokozására volt csak alkalmas. Az egyes költemények méltatása általában igen sikerült.

10. *Révai Miklós.* 3—37. lp. (A kegyes-tanítórend nagybecskereki főgymn.) Irta *dr. Kis Sándor*. A »torontálmegyei magyar közmívelődési egyesület« Nagy-Becsckereken tartott közgyűlésén elhatározta, hogy a megye szülöttjének, a »nyelvművelés nagy apostolának«: Révainak, emléket állít szülőföldjén. Ezt az emléket a múlt év nyarán leplezték le Nagy-Szent-Miklóson. Erre az alkalomra írta a szerző: tanítványainak s az ottani közönségnek a Révairól szóló értekezést, hogy megismertesse annak sokat hányatott életét és pihenni nem tudó munkásságát. Munkáit nem méltatja részleteiben, csak ismerteti, életrajza keretében; új kutatás sincs a dolgozatban, de arra a célra, a mire készült, nagyon jó szolgálatot tehetett, mert a szerző felhasználva az utóbbi évtizedek Révai-irodalmát, Toldy, Bánóczy, Csaplár s mások munkái nyomán ügyesen szerkesztett, teljes képet nyújt. És ez elég érdeme.

B. F.

